

subjectivity turns to aesthetic discourse. The central topic of this search becomes a political theme – how unified society is possible in the post ideological era. Homo aestheticus – is a concept, that redefines limits of private and common, intimate and public.

Keywords: homo aestheticus, sensus communis, aesthetics and politics, sensibility.

References:

Carroll N., 2004. 'Art and Human Nature', *The journal of aesthetics and art criticism*. p. 95–107.

Diaconu Madalina, 2006. 'Reflections on an Aesthetics of Touch, Smell and Taste', *Contemporary Aesthetics*, vol. 4 – viewed: <http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=385>

Dissanayake Ellen, 1995. *Homo Aestheticus: Where Art Comes From and Why*, NY.

Ferry Luc, 1990. 'Homo Aestheticus. L'invention du goût à l'âge démocratique', *Editions Grasset & Fasquelle*, Paris.

Griakalov, 2013. 'Jesteticheskoe i politicheskoe v kontekste postsovremenosti: topos HOMO AESTHETICUS' [Aesthetic and the political in the context of post-modernity: the topos of HOMO AESTHETICUS], *Voprosy filosofii* [Problems of Philosophy]. – viewed: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=689&Itemid=52

Laddy Tomas, 1991. 'Homo Aestheticus. L'invention du goût a l'age democratique', *Revue Philosophique de la France et de l'Etranger*, p. 249–251.

Lyotard, JF, 2001. *Hajdegger i «evrei»* [Heidegger and «the Jews»], St. Petersburg.

Надійшла до редколегії 15.05.2013

УДК 324:342.8

М. А. Бучин

ІНДЕКС ДЕМОКРАТИЧНИХ ВИБОРІВ

Запроваджено та розкрито суть індексу демократичних виборів як показника, що дозволяє з'ясувати рівень демократичності конкретних виборчих перегонів. Показано особливості та методику обчислення індексу демократичних виборів у країнах з «перехідним» політичним режимом.

Ключові слова: вибори, демократія, індекс демократичних виборів, демократичні принципи виборів, індикатори демократичних виборів.

В умовах тоталітарного Радянського Союзу не могло бути і мови про проведення демократичних виборів, здійснення яких перетворювалося у формальну процедуру. Відсутність будь-якої конкуренції, наявність лише одного кандидата, якого висунула політична номенклатура, призводило до ситуації, коли на виборах відбувався акт волевиявлення громадян без реального вибору.

Українська держава в умовах незалежності приступила до розбудови демократичного політичного режиму, одним з основних елементів якого є наявність вільних, чесних, змагальних виборів. Сьогодні очевидним є той факт, що вибори лише за певних умов можуть стати елементом демократії та сприяти її розвитку. Для того, щоб бути атрибутом демократичного політичного режиму, самі вибори повинні мати демократичний характер. Тому вибори повинні відбуватися на основі апробованих світовою виборчою практикою та закріплених у законодавстві держав відповідних правових засад – демократичних принципів виборів. Коли під час виборчого процесу усі його учасники будуть неухильно дотримуватись демократичних принципів виборів, лише тоді можна говорити про створення сприятливих умов для того, щоб останні стали формою реалізації принципу народного суверенітету, а їхній результат відображав реальне волевиявлення громадян.

Тому стає очевидною необхідність розробки комплексної моделі демократичних виборів, яка являтиме собою цілісну систему принципів, дотримання яких буде однозначною гарантією демократичного характеру інституту виборів та атрибутом народовладдя в державі загалом.

Більше того, видається доцільною та актуальною розробка методики обчислення демократичності виборів (при цьому варто зауважити, що у вітчизняній політичній науці такі методики відсутні). Це дасть змогу визначити рівень демократичності кожних виборчих перегонів в Україні та їх співвідношення із демократичним ідеалом, з'ясувати тенденції розвитку виборчого законодавства

і виборчої практики в нашій державі. В свою чергу це дозволить вдосконалювати українське виборче законодавство, сприятиме проведенню виборчих кампаній на більш демократичному рівні.

Мета статті – на основі аналізу демократичних принципів виборів розробити методику обчислення Індексу демократичних виборів як показника, який дозволить визначити рівень відповідності демократичному ідеалу будь-якого виборчого процесу.

Проблемою демократичних виборів займалися такі українські та вітчизняні науковці, як М. Ставнійчук, Ю. Ключковський, С. Князев, С. Юсов та ін. Вони розглядали вплив виборів на розвиток демократичного політичного режиму, аналізували демократичні принципи виборів. Однак поза їхньою увагою залишилось питання розробки методики визначення рівня демократичності виборів.

Під демократичними принципами виборів, як на нашу думку, розуміють умови, на основі яких здійснюється виборчий процес і відповідно до змісту яких вибори носять демократичний характер, а їхній результат виражає реальне волевиявлення громадян. Демократичні принципи виборів чітко встановлюють вихідні параметри, в рамках яких формується механізм регулювання виборчих відносин. Вони також виконують роль певного вектора, що визначає напрямки розвитку інституту виборів та виборчого законодавства. Демократичні принципи виборів, крім того, виступають критерієм законності і правомірності дій у виборчій сфері. Більше того, демократичні принципи виборів: «... встановлюють межу, за якою вибори не виконують своєї ролі соціальної ротації (перезрозподілу) законодавчих і представницьких функцій та повноважень в результаті волевиявлення народу» (Yusov 1999, p. 33) [4, с. 33].

Вивчення наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників засвідчує, що хоч існує чимало різноманітних типологій демократичних принципів виборів, більшість класифікацій схожі між собою і основний перелік демократичних принципів виборів є більш-менш сталим, все ж науковці часто по-різному бачать проблему

Таблиця 1. Розподіл балів для обчислення Індексу демократичних виборів

Позначення	Демократичні принципи виборів та індикатори демократичних виборів	Макс. сума балів
P1	Принцип вільних виборів	200
K1	Умови участі громадян у виборах.	30
K2	Умови формування громадянами своєї позиції під час виборів.	40
K3	Вільна реалізація волевиявлення виборців.	40
K4	Відсутність втручання з боку органів державної влади, місцевого самоврядування та силових структур у хід виборчого процесу.	40
K5	Відсутність фальсифікацій під час голосування та підрахунку голосів.	40
K6	Поріг явки.	10
P2	Принцип загальних виборів	200
K7	Застосування виборчих цензів щодо активного виборчого права.	100
K8	Альтернативні методи голосування.	35
K9	Реалізація виборчих прав специфічних категорій громадян.	15
K10	Списки виборців.	50
P3	Принцип рівних виборів	200
K11	Рівна кількість голосів виборців.	50
K12	Одноразове голосування.	50
K13	Характеристика виборчого корпусу.	50
K14	Рівні умови участі виборців на всіх етапах виборчого процесу.	25
K15	Забезпечення однакової «ваги» голосу виборців.	25
P4	Принцип прямих виборів	50
K16	Особисте голосування громадян.	25
K17	Обрання виборчого органу чи посади безпосередньо електоратом.	25
P5	Принцип тасмного голосування	150
K18	Здійснення акту волевиявлення громадян в умовах, які не дозволяють дізнатися його уподобання щодо об'єктів обрання.	150
P6	Принцип загального пасивного виборчого права	150
K19	Застосування виборчих цензів щодо пасивного виборчого права громадян.	50
K20	Процедура висування (номінації) кандидатів і політичних партій (блоків).	25
K21	Підтримка ініціативи висування (номінації).	15
K22	Відмова у реєстрації суб'єктів виборчого процесу (чи її скасування).	20
K23	Альтернативний характер виборів.	40
P7	Принцип рівності суб'єктів виборчого процесу	150
K24	Рівні умови висування та реєстрації кандидатів і політичних партій (блоків).	20
K25	Рівні умови участі суб'єктів виборчого процесу в передвиборній агітації.	30
K26	Рівні умови фінансування виборчих кампаній для кандидатів та політичних партій (блоків).	30
K27	Неупередженість виборчих комісій, органів державної влади та місцевого самоврядування до суб'єктів виборчого процесу.	30
K28	Відсутність умов, що сприяють використанню кандидатами і політичними партіями (блоками) свого службового становища.	40
P8	Принцип свободи агітації	100
K29	Можливість кандидатів і політичних партій (блоків) вільно проводити передвиборну агітацію у різноманітних формах.	25
K30	Обмеження передвиборної агітації.	30
K31	Відсутність цензури та вільні умови функціонування ЗМІ.	35
K32	Правове регулювання передвиборної агітації у всіх дозволених формах та всіма засобами.	10
P9	Принцип гласних виборів	90
K33	Публічний характер роботи виборчих комісій.	10
K34	Донесення до відома виборців всієї необхідної інформації, що стосується виборчого процесу.	10
K35	Прозорість підрахунку голосів та встановлення результатів виборів.	20
K36	Роз'яснювальна робота серед виборців щодо їхніх прав та обов'язків під час виборів.	10
K37	Всебічне спостереження за ходом виборчого процесу, голосуванням та підрахунком голосів.	40
P10	Принцип адміністрування виборів спеціальними органами	90
K38	Суб'єкти адміністрування виборів.	30

K39	Правовий статус виборчих органів (комісій).	20
K40	Формування виборчих комісій та їх керівного складу.	20
K41	Незалежність виборчих комісій.	20
P11	Принцип відповідальності за порушення виборчого законодавства	90
K42	Наявність адекватної відповідальності за порушення норм чинного законодавства під час виборів.	60
K43	Оскарження правопорушень під час виборчого процесу.	30
P0	Інші індикатори демократичних виборів	30
K44	Стабільність виборчого законодавства.	20
K45	Комплексність виборчого законодавства.	10
	Максимально можлива кількість балів	1500

остаточного переліку демократичних принципів виборів, намагаються здійснити дуже деталізоване виокремлення демократичних принципів, в результаті чого вони за своєю суттю не є такими, або ж є складовими тих чи інших принципів.

На нашу думку, класифікація демократичних принципів виборів повинна бути зорієнтована на те, щоб охопити всі аспекти інституту демократичних виборів, щоб виділені принципи створювали цілісну систему, яка надає виборам демократичного характеру. А для цього, безсумнівно, повинні дотримуватись як всі виборчі права громадян, так і виборчий процес має відповідати параметрам народовладдя. Тому ми вважаємо за доцільне виділити три групи демократичних принципів виборів:

1. Базові – принципи, які стосуються участі громадян у виборчому процесі, носять універсальний характер, є загально визнаними у всьому світі і без дотримання яких вибори як демократичний інститут втрачають будь-який зміст. До базових принципів відносять: принцип вільних виборів, принцип рівних виборів, принцип загальних виборів, принцип прямих виборів, принцип таємного голосування.

2. Додаткові – принципи, які стосуються участі у виборчому процесі кандидатів, політичних партій та блоків. Додаткові принципи виборів не носять універсального характеру і по різному розкриваються під час виборчих кампаній у різних країнах. Додаткові принципи виборів включають: принцип загального пасивного виборчого права, принцип свободи агітації та принцип рівності суб'єктів виборчого процесу.

3. Процесуальні – принципи, які характеризують особливості протікання самого виборчого процесу. До процесуальних демократичних принципів виборів належать: принцип гласних виборів, принцип відповідальності за порушення виборчого законодавства, принцип адміністрування виборів спеціальними органами.

Проте зрозуміло, що демократичні принципи виборів носять загальний характер і розкриваються через певні складові. Тому виникає потреба у виробленні на основі кожного з принципів його структурних складових, які дозволятимуть визначати рівень демократичності будь-якого виборчого процесу. Такі складові ми назвемо індикаторами демократичних виборів – умови організації і проведення виборів, дотримання чи недотримання яких свідчатиме про рівень демократичності виборчого процесу.

На нашу думку, для визначення рівня демократичності виборів необхідно ввести в науковий обіг таку політологічну категорію як «Індекс демократичних виборів». Такий показник повинен носити відносний характер: показувати, наскільки рівень демократичності

конкретної виборчої кампанії відповідає ідеальній моделі демократичних виборів. Остання буде мати місце у тому випадку, коли повністю відбуватиметься реалізація демократичних принципів виборів.

З урахуванням вищесказаного формула визначення Індексу демократичних виборів (IDE – Index of democratic elections) виглядатиме наступним чином:

$$IDE = \frac{\sum_{i=1}^1 P}{\sum_{i=1}^1 P_{max}} + \frac{P_0}{P_{0^{max}}}, \text{ де}$$

P_i – бали за дотримання демократичних принципів виборів під час конкретної виборчої кампанії;

P_i^{max} – максимально можливі бали за дотримання демократичних принципів виборів;

P_0 – бали за дотримання інших індикаторів демократичних виборів під час конкретної виборчої кампанії;

P_0^{max} – максимально можливі бали за дотримання інших індикаторів демократичних виборів.

В свою чергу P та P^{max} вираховуються за такими формулами:

$$P = \sum_{i=1}^3 K$$

K_i – бали за дотримання індикаторів демократичних виборів.

$$P^{max} = \sum_{i=1}^3 K^{max}, \text{ де}$$

K_i^{max} – максимально можливі бали за дотримання індикаторів демократичних виборів.

Нарешті, K_i та K_i^{max} можна обчислити таким чином:

$$K = K_l + K_f, \text{ де:}$$

K_l – бали за реалізацію індикаторів демократичних виборів у виборчому законодавстві;

K_f – бали за дотримання індикаторів демократичних виборів у виборчій практиці.

$$K^{max} = K_l^{max} + K_f^{max}, \text{ де:}$$

K_l^{max} – максимально можливі бали за реалізацію

індикаторів демократичних виборів у виборчому законодавстві;

K_f^{max} – максимально можливі бали за дотримання індикаторів демократичних виборів у виборчій практиці.

Запропонована методика обчислення Індексу демократичних виборів має певні особливості, які вимагають більш детального пояснення:

1. Різні демократичні принципи виборів мають різну «вагу» (по-різному впливають на рівень демократичності виборчого процесу). У відповідності до цього різним принципам слід надавати різне числове значення (кількість балів). На нашу думку, найбільш важливими для забезпечення демократичного характеру виборів є принципи рівних, вільних та загальних виборів, адже без їх дотримання важко взагалі говорити про демократичність виборів як таких. Тому їм ми надамо числове значення по 200 балів кожному. Дещо менш важливими і тому «оціненими» по 150 балів є принципи таємного голосування, загального пасивного виборчого права та рівності суб'єктів виборчого процесу. Принципу свободи агітації слід, на нашу думку, присвоїти 100 балів, а принципам гласних виборів, адміністрування виборів спеціальними органами та відповідальності за порушення виборчого законодавства – по 90 балів. Нарешті, найменш важливим з точки зору забезпечення рівня демократичності є принцип прямих виборів, якому слід, на наше переконання, присвоїти 50 балів.

2. Пропонована методика обчислення рівня демократичності виборів є розроблена лише для держав з «перехідним» політичним режимом і не може ефективно застосовуватись для вимірювання виборів у країнах із стабільною демократією. Це можна пояснити специфічністю політичного ладу країн, що трансформуються, оскільки політичний режим таких держав (як, зрештою, й інститут виборів) вимагають додаткових механізмів забезпечення його демократичності у порівнянні з країнами із західною моделлю демократії. На підтвердження сказаної тези можна навести такі приклади: інститут міжнародних спостерігачів та адміністрування виборів виборчими комісіями не є обов'язковими елементами виборів у стабільній демократичній політичній системі. В останніх контроль під час виборів забезпечується внутрішніми механізмами та спостереженням; вибори можуть адмініструватися органами влади без ушкодження для демократії завдяки високому рівню політичної культури та традицій. В той же час у «перехідних суспільствах» вищезгадані механізми є атрибутивними складовими інституту демократичних виборів.

3. Індекс демократичних виборів, враховуючи його відносний характер, може набувати числового значення від 0 (вибори є повністю недемократичними) до 1 (вибори є повністю демократичними).

4. Для того, щоб зробити результат обчислення рівня демократичності виборів більш комплексним та вірогідним, ми вважаємо за потрібне розглянути індикатори демократичних виборів у двох площинах: де-юре (рівень демократичності закладених у виборчому законодавстві правових положень) та де-факто (рівень дотримання індикаторів демократичних виборів у виборчій практиці).

5. Деякі індикатори демократичних виборів залежать від типу виборчих систем чи типу виборів за об'єктом обрання. Наприклад, для забезпечення рівної «ваги» голосу кожного виборця необхідно формувати виборчі округи з приблизно однаковою кількістю

виборців. Проте цей нюанс важливий лише для мажоритарної та змішаної виборчої системи на виборах до парламенту чи при обранні депутатів місцевих рад. В той же час за пропорційної виборчої системи, а також при обранні президента чи голів місцевих рад цей нюанс не є принциповим. Тому відсутність правових норм та практичних дій, що передбачають формування рівних за чисельністю виборчих округів в одних випадках означатиме присвоєння даному індикатору 0 балів, а в інших – максимальної кількості балів.

6. Порушення індикаторів на практиці може мати різні особливості, які, на нашу думку, слід поділити на чотири групи. Так, порушення можуть: набувати системного, масштабного та цілеспрямованого характеру (в такому випадку даному індикатору присвоюватиметься 0 балів); бути частими, однак не носити цілеспрямованого та системного характеру (в такому випадку даному індикатору присвоюватиметься від 1/3 до 1/2 від максимальної кількості балів у залежності від масштабності правопорушень); носити поодинокий та випадковий характер (в такому випадку даному індикатору присвоюватиметься від 2/3 до 3/4 від максимальної кількості балів у залежності від масштабності правопорушень); бути відсутніми (в такому випадку даному індикатору присвоюватиметься максимальна кількість балів).

7. На нашу думку, є ще два індикатори демократичних виборів, які не можна віднести до жодного з проаналізованих демократичних принципів виборів, але які, однак, впливають на рівень демократичності виборів та не можуть бути невраховані при обчисленні Індексу демократичних виборів: стабільність та комплексність виборчого законодавства.

Із вищесказаного, а також враховуючи аналіз демократичних принципів виборів, ситуація із розподілом балів та методикою обчислення Індексу демократичних виборів виглядатиме таким чином:

Як ми бачимо, політологічні дослідження у сфері виборчих відносин можуть піддаватися формалізації. Запропонований Індекс демократичних виборів комплексно охоплює всі демократичні принципи виборів та включає індикатори, що їх деталізують. Крім того, позитивним моментом є врахування при обчисленні демократичності виборів як правового забезпечення принципів та індикаторів у виборчому законодавстві, так і реального їх дотримання у конкретній виборчій практиці. Тому Індекс демократичних виборів може слугувати дієвим та науково коректним способом визначення рівня демократичності виборчих кампаній як в Україні, так і на всьому пострадянському просторі. Однак стає також очевидним, що хоч індикатори демократичних виборів і є значно більш деталізованими у порівнянні з демократичними принципами виборів, вони все ж носять занадто загальний характер. Тому індикатори демократичних виборів доцільно розбити на більш детальні складові, які дозволятимуть більш точно враховувати різноманітні нюанси як виборчого законодавства, так і виборчої практики, а отже, більш точно обчислювати рівень демократичних виборів. Таке виділення складових індикаторів демократичних виборів може становити перспективи для наших подальших наукових досліджень.

Бібліографічні посилання:

1. Ключковський Ю. Б. Основні напрями розвитку виборчого законодавства за роки незалежності України / Ю. Б. Ключковський // Збірник матеріалів міжнародної науково-

практичної конференції «Вибори Президента України-2004: проблеми теорії та практики». – К.: Атіка, 2005. – С. 41–57.

2. Князев С. Курс лекцій по избирательному праву и избирательному процессу Российской Федерации [Електронний ресурс] / С. Князев. – Режим доступу: http://www.jursKtes.ru/kurs_lekcKK_knyaze.html

3. Ставнійчук М. І. Законодавство про вибори народних депутатів України: проблеми теорії і практики: дис. к. юрид. н.: 12.00.02 / М. І. Ставнійчук – К., 1999. – 169 с.

4. Юсов С. В. Принципы избирательного права и их реализация в условиях формирования новой Российской государственности: дис. к. юрид. н.: 12.00.02 / С. В. Юсов – Ростов-на-Дону, 1999. – 191 с.

Бучин Н. А. Индекс демократических выборов

Введена и раскрыта сущность индекса демократических выборов как показателя, что позволяет выяснить уровень демократичности конкретных избирательных гонок. Показаны особенности и методика вычисления индекса демократических выборов в странах с «переходным» политическим режимом.

Ключевые слова: выборы, демократия, индекс демократических выборов, демократические принципы выборов, индикаторы демократических выборов.

Buchyn M. A. Index of democratic elections

Purpose of publication - to work out methodology of determination of level of democratism of electoral process in «transitional» societies and especially in Ukraine. For realization of the mentioned purpose an author enters a concept «Index of democratic elections» as index, that allows to find out the level of democratism of every electoral campaign.

An idea underlying the index says that elections can be considered as democratic only at certain conditions – comprehensive observance of all approved by long-term world and home electoral practice democratic principles of elections.

The author distinguishes three groups of democratic principles of elections – basic, additional and processional, each of that includes its own concrete principles. Taking into

account that different principles have different «weight» (they differently influence the level of democratism of elections), Buchyn M. A. assigns each of principles with certain amount of points from 50 to 200. In addition, each of democratic principles of elections consists of indicators. The level of their inhibition is examined separately in electoral legislation and in concrete electoral practice.

In accordance with aforesaid Index of democratic elections is calculated as a relation of sum of the points gained for the level of their inhibition during an electoral campaign, to the maximally possible sum of points. An index can acquire numerical value from 0 (elections are fully undemocratic) to 1 (elections are fully democratic).

Keywords: elections, democracy, index of democratic elections, democratic principles of elections, indicators of democratic elections.

References:

Klyuchkovskiy Yu. B., 2005. 'Osnovni napravami rozvitku viborchogo zakonodavstva za roki nezalezhnosti Ukraini' [The main directions of development of the electoral law during the years of independence of Ukraine], *Zbirnik materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferentsii «Vibori Prezidenta Ukraini-2004: problemi teorii ta praktiki»*, Atika, K., pp. 41–57.

Knyazev S. *Kurs lektiy po izbiratelnomu pravu i izbiratelnomu protsessu Rossiyskoy Federatsii* [The course of lectures on the electoral law and electoral process of the Russian Federation], viewed: http://www.jursKtes.ru/kurs_lekcKK_knyaze.html

Stavniychuk M. I., 1999. *Zakonodavstvo pro vibori narodnih deputativ Ukraini: problemi teorii i praktiki* [The legislation on elections of people's deputies of Ukraine: problems of theory and practice]: diss. K.

Yusov S. V., 1999. *Printsipy izbiratel'nogo prava i ih realizatsiya v usloviyah formirovaniya novoy Rossiyskoy gosudarstvennosti* [Principles of electoral law and its implementation in the formation of a new Russian statehood]: diss. Rostov-na-Donu, 1999.

Надійшла до редколегії 17.05.2013

УДК 352/354(477)

О. Л. Тупиця

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРОФСПІЛКИ І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ ПОЛІТИЗАЦІЇ

В статті розглядається статус сучасних профспілок у структурі громадянського суспільства. Вивчаються форми і методи громадянської активності профспілок. Оцінюється взаємозв'язок політичних і соціально-економічних вимог профспілок у сучасний період.

Ключові слова: профспілки, громадянське суспільство, громадянські кампанії, політичні вимоги, громадські об'єднання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах самодіяльна політична діяльність громадян відкриває якширокі перспективи, такі єджерелом викликів для демократії і політичної стабільності. Здійснення масштабних акцій протесту у країнах Північної Африки та Близького Сходу в 2011 році показало, що за короткий термін використання сучасних засобів комунікації дозволяє досягти значних політичних цілей: змінити уряд, політичний курс та акценти у зовнішній політиці окремих держав та цілого регіону. В цих умовах для політичної науки актуальним є визначення позитивних і негативних якостей громадянської активності. Як відомо, громадянське суспільство – це сукупність всіх самоврядних громадянських спільнот та індивідів, які виступають з оцінками сучасного політичного життя, реалізують ініціативи, не пов'язані прямо з інтересами отримання прибутку, або особистісними інтересами.

Роль та місце профспілок у громадянському суспільстві є надзвичайно важливою і в сучасних

умовах перебуває у стадії трансформації. Велика кількість демонстраційних комунікаційних акцій, в яких беруть участь громадяни, свідчить про їх прагнення самовиразу. При цьому зазначена активність нерідко позбавлена виразного ідеологічного підґрунтя, а також не пов'язана з представництвом жодної рельєфної групи. Профспілки в таких умовах мають посісти місце конструктивних суб'єктів громадської діяльності, метою яких не є міркування само презентації, або вирішення само комунікаційних завдань, прихованих, або явних політичних гравців. В цьому контексті потребує висвітлення питання форм громадської активності, професійних організацій сучасності, а також мотивацій і можливостей їх приєднання до більш широких громадянських ініціатив.

Серед останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, чільне місце посідають сучасні російські науковці. Зокрема, Є. Г. Анісімова вивчає соціальні параметри громадянського суспільства